عوامل مؤثر بر موفقیت تحصیلی دانشجویان اعزام به خارج: مرور سیستماتیک مستندات بین‌المللی

علی‌اکبر حق‌دوست، محمودرضا دهقانی*، امین آیت‌اللهی موسوی

چکیده

مقدمه: موفقیت در دستیابی به یافته‌های علمی برای دانشجویانی که در داخل و خارج از کشور به تحصیل اشتغال دارند، از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. هدف از این تحقیق، بررسی مستندات و شواهد موجود داخلی و بین‌المللی در خصوص عوامل مؤثر بر موفقیت تحصیلی دانشجویان اعزام به خارج از کشور طی سال‌های اخیر بود.

روش‌ها: کلیدواژه‌های اصلی مورد استفاده در این تحقیق، عبارت بودند از: academic success، scholarship، و foreign student، overseas students، و موتورجستجوهای اصلی شامل: web of knowledge، scopus، pubmed و google scholar بودند. نتایج به دست آمده با یکدیگر ترکیب شد. مقالات به دست آمده بر اساس میزان ارتباط موضوعی با عنوان تحقیق به سه دسته مرتبط، نیمه‌مرتبط و غیر مرتبط تقسیم شدند.

نتایج: از مجموع پنج پایگاه اینترنتی، حدود ۲۸۰۰۰ یافته به دست آمد. از بین ۲۰۴ مقاله مورد بررسی، ۲۷ مقاله واجد شرایط لازم برای ورود به مطالعه بودند. از نظر تحلیل محتوا، موارد مهم شامل: داشتن تسلط به زبان انگلیسی و همچنین زبان کشور محل تحصیل، تأثیر عوامل دموگرافیک، وجود برنامه‌های آموزشی ویژه قبل از اعزام دانشجو به خارج، تأثیر عوامل اجتماعی، اقتصادی، شخصیتی و خانوادگی، داشتن توانایی برقراری ارتباط با استاد راهنما بود.

نتیجه‌گیری: داشتن تسلط به زبان انگلیسی و همچنین زبان کشور محل تحصیل، از ویژگی‌های ممتاز دانشجویان بورسیه به حساب می‌آید. همچنین عوامل دیگری مانند استاد راهنما، مشخصات شخصیتی فرد و شرایط زندگی وی از عوامل مهم است.

واژه‌های کلیدی: موفقیت تحصیلی، دانشجوی اعزام به خارج، علوم پزشکی، مرور سیستماتیک، مستندات بین‌المللی.

مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی / بهار ۱۳۸۹؛ ۱۰(۱): ۱ تا ۱۰.

مقدمه

گسترش علم و انفجار علمی باعث پررنگتر شدن اهمیت تبادلات علمی شده است و دانشمندان را وادار نموده برای فراگیری دانش و نگاه‌های متفاوت به آن، به یکدیگر بیشتر وابسته باشند. مرزها در علم رنگ باخته و حصارهای جغرافیایی کمتر می‌تواند بین دانشمندان فاصله بیاندازد. همین امر باعث شده، حتی کشوری مانند آمریکا که در ظاهر از سایر کشورهای جهان در مباحث علمی جلوتر است، خود را محتاج‌تر از قبل بیابد و برای پر نمودن این خلأ، بیشترین دانشجوی بورسیه را به سایر کشورها اعزام کند. اتحادیه اروپا نیز به سمت یک همگرایی بسیار قوی پیش می‌رود و استانداردهای مشترکی را طراحی نموده و برای تبادل استاد و دانشجو به جد اقدامات عملی مؤثری را تدارک دیده است(۱).

* **نویسنده مسؤول:** دکتر محمودرضا دهقانی (دکترای عمومی)، کارشناس دفتر مطالعات و توسعه آموزش پزشکی، معاونت آموزشی، دانشگاه علوم پزشکی کرمان، بلوار جمهوری اسلامی، کرمان. m.dehghani436@gmail.com

دکتر علی‌اکبر حقدوست (دانشیار) گروه آمار و اپیدمیولوژی، دانشکده بهداشت (ahaghdoost@gmail.com)؛ و دکتر سید امین آیت‌اللهی موسوی (دانشیار) گروه قارچ و انگل‌شناسی، دانشکده پزشکی (ayatollahimousavi@gmail.com) دانشگاه علوم پزشکی کرمان.

این مقاله در تاریخ ۸۷/۱۰/۲۲ به دفتر مجله رسیده، در تاریخ ۸۹/۱/۲۸ اصلاح شده و در تاریخ ۸۹/۲/۸ پذیرش گردیده است.

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-11-07]

توجه به تأثیر بسیار زیاد اعزام دانشجو به خارج برای ادامه تحصیل، اهمیت فراوان دارد به شکلی که حتی کشورهای پیشرفته جهان نیز از این امر مهم بی‌نیاز نیستند، این در حالی است که هنوز در کشورهای در حال توسعه، توجه کافی و مدیریت مناسبی برای بهره‌مندی از مزایای بورسیه دانشجویان به خارج از کشور نمی‌شود(۲).

با توجه به روند تاریخی توسعه دانشگاه‌ها در ایران، که همواره در بستری جهانی حرکت کرده و رشد یافته است، و از سویی، با در نظر گرفتن فرایندهای رو به رشد جهانی شدن و تاثیر اجتناب‌ناپذیر آنها بر علوم و رشد و توسعه علم و دانشگاه، در وضعیت کنونی، در کشور ما نیز گسترش دانشگاه‌ها و بهبود کیفیت آموزش به عنوان یکی از ملزومات توسعه کشور در دهه گذشته، شتاب مضاعفی گرفته که حاصل آن رشد قابل ملاحظه تعداد دانش‌آموختگان دوره‌های مختلف تحصیلی و تولیدات علمی در سال‌های اخیر می‌باشد(۳و۴). همزمان توجه بیشتر به پژوهش و ایجاد مراکز تحقیقاتی متعدد، منجر به یک جهش بزرگ در تولید علم در کشور گردیده است، بطوری که ایران هم اکنون یکی از بالاترین میزان‌های رشد تولید علم در منطقه را داراست.

نگاهی به اهداف سند چشم‌انداز ۲۰ ساله جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴ هجری شمسی، «ایران کشوری است توسعه یافته با جایگاه اول اقتصادی، علمی و فناوری در سطح منطقه و برخوردار از دانش پیشرفته، توانا در تولید علم و فناوری، متکی بر سهم برتر منابع انسانی و سرمایه اجتماعی در تولید ملی»، بیانگر این واقعیت است که در راستای دستیابی به جایگاه فوق، نیازمند ایجاد تغییراتی همگام با تغییرات جهانی در نظام آموزشی و پژوهشی کشور هستیم(۲).

با توجه به ضرورت گسترش سطح ارتباطی با سایر کشورهای جهان، طبیعی است شناخت مشکلات فراروی دانشجویان اعزام به خارج و سعی در رفع آنها می‌تواند شرایطی را برای دانشجویان اعزامی فراهم آورد که با فراغ خاطر بیشتر به تحصیل بپردازند و با توشه علمی بیشتر به کشور باز گردند.

سه مفهوم کلی در خصوص مصادیق موفقیت تحصیلی دانشجویان اعزام به خارج قابل استخراج است که این مفاهیم عبارت هستند از کمیت تحصیل، کیفیت تحصیل و مطالب فرا گرفته شده جنبی. کمیت تحصیل شامل زیرطبقه‌های: طول مدت تحصیل، تعداد مقالات چاپ شده، شرکت در همایش‌ها، کنفرانس‌ها، کارگاه‌ها و دوره‌های آموزشی؛ و کیفیت تحصیلی شامل زیرمؤلفه‌های: رضایت تحصیلی فرد نسبت به خود، میزان کارآیی مطالب فرا گرفته شده در ارتقای دانش فنی کشور، میزان نو و بدیع بودن دانش فرا گرفته شده، تدریس در دانشگاه‌های خارج از کشور، همکاری در تحقیقات جنبی به جز پایان‌نامه و همکاری علمی با دانشگاه‌های کشور در طول تحقیق می‌باشد. میزان فراگیری مطالب علمی تخصصی ولی غیر مرتبط به موضوع تحقیق، مطالب غیر تخصصی و مطالب عمومی و همچنین میزان آشنایی با مفاهیم اجتماعی نیز در زمره مصادیق موفقیت تحصیلی می‌باشند(۵تا۷).

در سال‌های ۷۴ تا ۸۰، نزدیک به ۱۰۰۰ دانشجوی بورسیه ایرانی، تنها از دانشگاه‌های بریتانیا دانش‌آموخته شده‌اند. هزینه تحصیلی و مقرری زندگی این دانشجویان قریب به ۷۰ میلیون پوند بوده و اگر هزینه نیروی انسانی که صرف سازمان‌دهی و مدیریت آنها شده است را به آن اضافه کنیم، و همچنین سرمایه معنوی نخبگان کشور را در نظر بگیریم، به این نتیجه می‌رسیم که برای اعزام به خارج، هزینه قابل توجهی شده است که البته این فعالیت‌ها احتمالاً یکی از دلایل جهش علمی چشمگیر در سال‌های اخیر بوده است. طبیعی است که انتظار می‌رود دانشجوی اعزامی با استفاده از موقعیت به دست آمده حداکثر سعی خود را برای کسب دانش و مهارت‌های برتر به عمل آورد(۲و۸).

مهم‌ترین مشکلات دانشجویان خارجی معمولاً در تفاوت‌های فرهنگی، ضعف زبان و عدم توانایی در برقرار ساختن ارتباط مؤثر با مدرسان و سایر دانشجویان است(۹تا۱۱). در حالی که با توجه به فرهنگ ایرانی و تعلقات خاطر بسیار زیاد به خانواده و فامیل، زندگی در خارج برای دانشجویان ایرانی احتمالاً از این نظر تأثیرات منفی بیشتری خواهد داشت. در یک نگاه کلی می‌توان مشکلات دانشجویان بورسیه را به مسائل فردی، خانوادگی، دانشگاهی

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-11-07]

و مدیریت سیستم بورسیه مربوط دانست(۱۲تا۱۴). با توجه به ضرورت بیان شده، باید در خصوص اعزام دانشجو به خارج دقت و حساسیت بیشتری در سیستم برنامه-ریزی کشور وجود داشته باشد تا با توجه به هزینه‌های انجام شده، حداکثر بازدهی به دست آید(۳).

یکی از پرسش‌های اساسی در زمینه سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی اعزام دانشجو به خارج از کشور این است که با توجه به مجموعه هزینه‌ها و سرمایه‌گذاری‌های انجام شده، دستاوردها و نتایج سیاست‌ها و برنامه‌های اعزام به خارج از کشور چه چیزهایی بوده است؟ پاسخ به این پرسش نیازمند بررسیهای متعدد و همه جانبه از جمله بررسی عملکرد آموزشی، پژوهشی، دانشگاهی و همچنین موفقیت تحصیلی می باشد. این موضوع بستری مناسب برای توفیق دانشجویان پس از تحصیل در زمان اشتغال فراهم می‌کند و علاوه بر نقش مثبت فردی آن، از بعد اجتماعی نیز سودمند خواهد بود(۱۵).

هدف از تحقیق حاضر، مرور نظام‌مند مقالات، مستندات و شواهد موجود داخلی و بین‌المللی در خصوص بررسی عوامل مؤثر بر موفقیت تحصیلی دانشجویان اعزام به خارج از کشور، با رویکرد فراهم نمودن بستر لازم برای شناسایی عوامل مزبور و ارائه راه‌کارهایی برای تقویت نقاط قوت و رفع نقاط ضعف دانشجویان در راستای دستیابی به اهداف آموزشی خویش بود.

روش‌ها

این تحقیق در نیمه دوم سال ۱۳۸۷ انجام شد و در با رجوع به سایت‌های بین‌المللی و داخلی، کلید واژه‌های اصلی مورد استفاده در این تحقیق که عبارت بودند از: academic success، Scholarship، و foreign student، Overseas students، جستجو گردید.

با ترکیب این کلیدواژه‌ها، در موتور جستجوهای اصلی شامل: web of knowledge، scopus، pubmed و google scholar کاوش و نتایج به دست آمده با یکدیگر ترکیب شد. همچنین موتور جستجوهای داخلی نظیر iranmedex و SID نیز مورد بررسی قرار گرفتند که مقاله‌ای با کلید واژه‌های فوق در آنها به دست نیامد. فاصله زمانی جستجو از سال ۱۹۹۰ تا ۲۰۰۸ بود. لازم به ذکر است با توجه به اینکه در google scholar مجموعاً ۲۷۹۰۰ یافته به دست آمد، عملاً بررسی همه این یافته‌ها غیر ممکن بود و از آنجایی که این موتور جستجو به صورت هوشمندانه یافته‌ها را بر اساس میزان مرتبط بودن به موضوع مرتب می‌کند، در این تحقیق فقط ۱۰۰ یافته اول مورد بررسی قرار گرفت. نتایج این جستجوها در جدول یک آورده شده است.

در جستجوی مقدماتی، از میان کلیه مقالات انگلیسی به دست آمده، با توجه به بررسی عنوان و چکیده و حذف مقالات تکراری، تعداد ۲۰۴ مقاله مناسب برای بررسی متن کامل و مرور ساختار یافته وارد مطالعه گردیدند. سپس مقالات مورد بررسی بر اساس ارتباط با موضوع تحقیق به سه دسته کاملاً مرتبط، نسبتاً مرتبط و غیر مرتبط تقسیم شدند. برای این تقسیم‌بندی، ابتدا عنوان و سپس چکیده مقاله مطالعه گردید و فقط مقالاتی غیر مرتبط تشخیص داده شد که به صورت واضح و مشخص در راستای موضوع تحقیق نبودند. به عبارتی، برای بالا بردن حساسیت جستجو، موارد مشکوک در این فاز حذف نشدند. در انتها، با توجه به معیارهای مورد نظر که در ادامه آورده شده است، تعداد ۲۷ مقاله واجد شرایط کافی گزینش شد و محتوای آنها تحلیل، و یافته‌های مهم، پیام‌های اصلی و ایرادات و پیشنهادات ارائه شده توسط آنها مورد بررسی دقیق قرار گرفت. معیارهای گزینش مقالات از این قرار بود: مقاله در بازه زمانی ۱۰ ساله (۱۹۹۸ تا ۲۰۰۸) منتشر شده باشد؛ گروه هدف، دانشجویان اعزام به خارج در مقطع تحصیلات تکمیلی در خارج از کشور خود باشند؛ و بحث، مستقیم در خصوص موفقیت تحصیلی در حین یا پس از دانش‌آموختگی باشد.

در این مرحله، به متن کامل مقالات مرتبط و نیمه مرتبط رجوع شد و علاوه بر اطمینان از مرتبط بودن موضوع مقاله به هدف این تحقیق، سعی گردید پیام‌های اصلی مقاله شناسایی و دسته‌بندی شود. در این مطالعه سعی گردید توجه ویژه به بخش‌های مهم مقاله که در بر گیرنده پیام اصلی مقاله بودند، منعطف شود. این بخش‌ها شامل قسمت انتهایی مقدمه که مشتمل بر اهداف مقاله،

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-11-07]

جدول ۱: شیوه جستجوی ساختاریافته بانک‌های اطلاعاتی و یافته‌های به دست آمده در جستجوی مقدماتی بر اساس نام پایگاه‌های مورد بررسی

نام پایگاه	کلید واژه	بازه زمانی	تعداد کل یافته‌ها	تعداد یافته‌های گزینش شده برای بررسی‌های تکمیلی
google scholar	academic success & scholarship or foreign student or overseas postgraduate students	بدون محدودیت زمانی	۲۷۹۰۰	۱۰۰[†]
scopus	academic success & scholarship or foreign student or overseas postgraduate students	۲۰۰۳-۲۰۰۸	۷۳	۷۳
ISI web of knowledge	academic success & scholarship or foreign student or overseas postgraduate students	۵ سال اخیر	۲۴	۲۴
pubmed	academic success & scholarship or foreign student or overseas postgraduate students	۱۰ سال اخیر	۷	۷

[†] موارد مرتبط با موضوع تحقیق برای بررسی نهایی مورد مطالعه قرار گرفت و از بین یافته‌های کلی به دست آمده، تعدادی مقاله و بخشی از آنها که مطالب آکادمیک نبودند حذف و فقط ۱۰۰ یافته اول مورد بررسی قرار گرفت.

نتایج مهم و پیام‌های ارائه شده در بحث مقاله، بویژه بخش نتیجه‌گیری بود. این بررسی و استخراج اطلاعات توسط یکی از افراد تیم تحقیق صورت گرفت که به موضوع احاطه کامل داشت. در ضمن، برای بالا بردن دقت کار، همه مقالات توسط یک فرد مطالعه شد تا تفاوت‌های بین فردی باعث ایجاد خطا نشود. در نهایت، یافته‌های مهم به دست آمده از مقالات فیش‌برداری گردید و سپس توسط دو نفر به صورت مستقل مطالعه، تحلیل محتوا و دسته‌بندی شدند.

نتایج

از مجموع پنج پایگاه اینترنتی که فهرست آنها در جدول یک آمده است، حدود ۲۸۰۰۰ یافته به دست آمد که اکثریت آنها، غیر آکادمیک بودند. بطور کلی، سعی بر آن شد که ۱۰۰ مقاله اول از هر پایگاه که ارتباط موضوعی بیشتری داشتند، مطالعه شود و بقیه عناوین از مطالعه حذف گردند. در مجموع، از بین ۲۰۴ مقاله مورد بررسی، ۲۷ مقاله در انتها مورد تجزیه و تحلیل نهایی قرارگرفتند.

با وجود جستجوی گسترده که صورت گرفت، تنها تعداد ۲۷ مقاله مرتبط یافت شد. از نظر زمانی، اکثر مقالات یافته شده در بین سال‌های ۱۹۹۸ تا ۲۰۰۸ به چاپ رسیده بودند که از نظر نوع مطالعه، قسمت عمده مقالات تحلیلی بود و تعداد کمی به صورت مقالات تحقیقاتی حاصل از مطالعات اولیه انتخاب شدند. مشخصات اصلی مقالات در جدول دو به نمایش گذاشته شده است. از نظر تحلیل محتوا، یافته‌های این مقالات را می‌توان در چند موضوع خلاصه نمود که عبارت هستند از: داشتن تسلط به زبان انگلیسی و بویژه زبان کشور محل تحصیل؛ تأثیر عوامل دموگرافیک بر موفقیت تحصیلی دانشجویان بورسیه؛ وجود برنامه‌های آموزشی ویژه قبل از اعزام دانشجو به خارج؛ تأثیر عوامل اجتماعی، اقتصادی، شخصیتی و خانوادگی بر موفقیت تحصیلی دانشجو؛ و داشتن توانایی برقراری ارتباط با استاد راهنما.

در اکثریت مقالات جستجو شده، به مفهوم موفقیت تحصیلی کمتر اشاره شده بود اما عوامل مؤثر بر موفقیت تحصیلی در دانشجویان بورسیه مورد بررسی قرار گرفته بود.

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-11-07]

جدول ۲: مهم‌ترین یافته‌های به دست آمده در مقالات مورد جستجو

عامل	مهمترین یافته‌ها
تسلط به زبان انگلیسی	تسلط به زبان نقش مهمی در موفقیت تحصیلی بین دانشجویان کشور مبدأ و کشور مورد مطالعه دارد. همچنین انتخاب دانشجویان شایسته اعزام به خارج در کشور مبدأ نیز کمک کننده است. به عبارت دیگر، در کشور مبدأ باید گزینش دانشجویان بورسیه بطور دقیق و بر اساس شایستگی‌ها، دانش زمینه‌ای، و تسلط به زبان انگلیسی وی باشد.
تأثیر عوامل دموگرافیک	پیشرفت تحصیلی با جنس مرد، انتشار مقاله یا کتاب، فعالیت‌های پژوهش در آموزش، دریافت تشویق‌های آموزشی و داشتن منصب در مؤسسات آموزشی مرتبط می‌باشد. به عبارت دیگر، مردان نسبت به زنان موفقیت تحصیلی بیشتری داشتند و همچنین همبستگی زیادی بین موفقیت تحصیلی و تولیدات علمی افراد و مشوق‌های آموزشی وجود دارد.
عوامل فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی	عوامل پیش‌گویی‌کننده موفقیت تحصیلی در دانشجویان در دانشگاه بدین ترتیب بود: متغیرهای فرهنگی- اجتماعی، زمینه خانوادگی، عملکرد در د انشگاه، عوامل اقتصادی، وضعیت جسمانی و سلامت فرد، ظرفیت یادگیری، انگیزه برای آموزش و مطالعه و توانایی برای کنار آمدن با استرس.
ارتباط با استاد راهنما و نقش وی	برقراری ارتباط بین دانشجویان و اساتید از عوامل تأثیرگذار بر یادگیری دانشجویان شناخته شده است بطوری که حتی نقش این موضوع گاهی نادیده گرفته می‌شود و باعث بروز مشکلاتی در تحصیل فرد می‌گردد.

از مهم‌ترین این عوامل می‌توان به تسلط به زبان انگلیسی و یا زبان دانشگاه محل تحصیل اشاره کرد، بطوری که ۹ مقاله به موضوع زبان اشاره کرده بودند(۱۲،۱۳،۱۶تا۲۰و۲۱). نتایج تعدادی از مقالات بر نقش تسلط به زبان خارجی بویژه زبان انگلیسی در موفقیت تحصیلی دانشجویان اعزام به خارج و همبستگی زیاد بین نمره آزمون‌های زبان و موفقیت تحصیلی ایشان دلالت می‌کرد(۱۷تا۲۰). مطالعات مختلفی که در استرالیا انجام شده، نشان داده که نمره آزمون IELTS به عنوان یکی از عوامل پیش‌گویی‌کننده موفقیت تحصیلی دانشجویان غیر بومی قلمداد شده است(۱۷). امروزه، دانشگاه‌های خارجی وابستگی کامل به دانشجویانی دارند که شهریه خود را بطور کامل پرداخت می‌نمایند، اما با این حال، دانش اولیه زبان انگلیسی، یکی از معیارهای ورود به دانشگاه‌های مزبور می‌باشد(۲۰). در مطالعاتی رابطه‌ای بین نمره آزمون IELTS و موفقیت تحصیلی نیافته‌اند(۱۷)، اما در برخی مقالات، رابطه ضعیفی بین نمره آزمون مزبور و موفقیت تحصیلی به دست آمده است(۱۷و۱۸). در مطالعه‌ای که در استرالیا انجام شد ضریب همبستگی بین نمره آزمون مزبور و موفقیت تحصیلی ۰/۴ بود(۱۷). در یکی از بررسی‌های انجام شده در آلمان مشخص شد دانشجویانی که زبان آنها آلمانی نمی‌باشد، موفقیت تحصیلی کمتری دارند(۱۲). به هر حال، نمره آزمون IELTS بین ۶ تا ۷ برای اکثریت دانشگاه‌های دنیا نمره قابل قبولی است و نشان‌دهنده تسلط دانشجو به زبان انگلیسی می‌باشد(۱۷تا۲۰). همچنین در هلند دانشجویان خارجی نسبت به دانشجویان هلندی مدت تحصیل طولانی‌تری داشته و در امتحانات موفقیت کمتری به دست آورده‌اند ولی در نهایت، میزان دانش‌آموختگی آنها با دانشجویان بومی تقریباً برابر و برداشت کلی آن بوده که مهم‌ترین دلیل این تفاوت در توانایی‌های زبان بوده است(۱۲).

پس از زبان، بر اساس اهمیت موضوع، به ترتیب شش مقاله بر نقش استاد راهنما، به عنوان یکی از مهم‌ترین عوامل مؤثر بر موفقیت تحصیلی دانشجویان بورسیه تأکید داشتند(۳،۸،۱۳و۱۸تا۲۰). در مورد سایر عوامل، نقش عوامل فرهنگی، بخصوص شرایط فرهنگی کشور محل تحصیل و همچنین تفاوت‌های فرهنگی بین فردی نیز مورد اشاره شش مقاله بود(۸،۱۱،۱۴،۱۶،۲۱و۲۲). در یکی از مهم‌ترین تحقیقات در کرواسی و در دانشگاه زاگرب، مشخص شد دانشجویان شهری نسبت به دانشجویان

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-11-07]

روستایی و با زمینه‌های فرهنگی پایین‌تر موفقیت تحصیلی بیشتری داشته و دلیل این موضوع را تمایل بیشتر دانشجویان روستایی برای اشتغال در این مناطق دانسته‌اند(۱۴). در مطالعه‌ای موفقیت تحصیلی در بین زنان عرب سعودی نمره کمتری نسبت به مردان داشته که این موضوع دلایل متعددی از جمله نقش خانواده، کم‌رنگ بودن نقش خانواده در سیاست‌گزاری مؤسسه، کم بودن ارتباط با اساتید و خطاهای منظم در خصوص زنان بورسیه داشته است(۱۱).

اما به ترتیب، در خصوص نقش خانواده، تعداد یک مقاله(۱۱)، نقش عوامل اقتصادی سه مقاله(۳،۵و۱۶)، انتشار و چاپ کتب و مقالات (تولیدات علمی) تعداد پنج مقاله(۲،۶تا۴و۲۲)، استرس و اضطراب دوران تحصیل تعداد یک مقاله(۵) و در خصوص تفاوت‌های جنسیتی تعداد شش مقاله بحث کرده بودند بطوری که بر اساس نتایج مقالات مزبور، زنان به لحاظ موفقیت تحصیلی نسبت به مردان نمره کمتری داشتند(۱۰،۶تا۲۲،۱۲و۲۳). در تحقیق انجام شده در اتریش مشخص شد موفقیت تحصیلی زنان نسیت به مردان در رشته‌های پزشکی کمتر بوده اما در مورد رشته‌های غیر پزشکی، عکس این امر وجود داشته است(۲۴). همچنین متاآنالیزهای بین‌المللی نشان داده که زنان نسبت به مردان موفقیت تحصیلی بیشتری داشته‌اند که این نوع اختلاف در نتایج، نیازمند بررسی‌های بیشتری می‌باشد(۴). در یک تحقیق در آلمان نیز عملکرد دانشجو در دوران مدرسه، بخصوص دبیرستان، از عوامل مهم پیش‌گویی‌کننده موفقیت تحصیلی در دانشگاه بوده است(۲۲).

در یک مطالعه در استرالیا نشان داده شده که خصوصیات شخصیتی دانشجویان، بویژه داشتن اعتماد به نفس (Self efficacy) در موفقت تحصیلی آنان نقش مهمی ایفا می‌نماید بطوری که این ویژگی باعث افزایش انگیزه در دانشجویان برای تحصیل محسوب شده است. همچنین تعدادی از مقالات، به نقش نحوه انتخاب دانشجویان قبل از اعزام به خارج اشاره نموده بودند(۱۷).

بحث

هدف از تحقیق حاضر، مرور سیستماتیک مقالات، مستندات و شواهد موجود داخلی و بین‌المللی برای بررسی عوامل مؤثر بر موفقیت تحصیلی دانشجویان اعزام به خارج و ارائه راه‌کارهایی برای تقویت نقاط قوت و رفع نقاط ضعف دانشجویان در راستای دستیابی به اهداف آموزشی خویش بود تا پس از بازگشت به کشور، حداکثر بهره‌وری را دارا باشند. در این مطلعه، مهم‌ترین عوامل مؤثر در موفقیت تحصیلی دانشجویان اعزام به خارج در قالب بررسی شواهد موجود و تحلیل محتوای آنها شناسایی گردید.

از یافته‌های این مرور چنین برمی‌آید که داشتن تسلط به زبان انگلیسی و همچنین زبان کشور محل تحصیل، از ویژگی‌های ممتاز دانشجویان بورسیه به حساب می‌آید. از عوامل مهم تأثیرگذار بر موفقیت تحصیلی دانشجویان اعزام به خارج، عوامل دموگرافیک، عوامل فرهنگی و اجتماعی و همچنین نقش استاد راهنما و نحوه برقراری ارتباط با وی می‌باشد.

بنابراین، یکی از اقدامات مهم قبل از اعزام دانشجو، بررسی وضعیت و سطح زبان آنها می‌باشد که برای تحقق این امر می‌توان از نمرات آزمون‌های مختلف زبان استفاده نمود. این موضوع در تحقیقات بسیاری مورد تأکید قرار گرفته است. در این مطالعه مشخص شد که عوامل فردی و دموگرافیک نقش بسزایی در موفقیت تحصیلی دارند بطوری که در برخی موارد، ارزش عوامل مزبور همسان با عامل تسلط به زبان انگلیسی می‌باشد. اما با این وجود، دانش و مهارت کافی در زمینه زبان انگلیسی در جایگاه اول قرار دارد. از دیگر یافته‌های این مرور نظام‌مند، دارا بودن توانایی لازم برای برقراری ارتباط با استاد راهنما و حتی مردم کشور مقصد می‌باشد، و گاهی این موضوع، قبل از اعزام فرد نادیده گرفته شده که موفقیت تحصیلی وی را تحت الشعاع قرار می‌دهد.

تأثیر عوامل فردی، شخصیتی و دموگرافیک بر موفقیت تحصیلی دانشجویان بورسیه نیز از یافته‌های مهم این مطالعه محسوب می‌شود. نقش عوامل اجتماعی،

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-11-07]

فرهنگی و اقتصادی کشور محل تحصیل دانشجویان بورسیه نیز از نتایج مهم این بررسی بود و اکثریت مقالات به این موضع اشاره کرده بودند.

بسیاری از یافته‌های این مرور، با تحقیقی که در خصوص عوامل موثر بر طول مدت تحصیل دانشجویان در انگلستان و استرالیا انجام شده همخوانی دارد. در این پژوهش‌ها نیز مشخص گردیده که دانستن زبان انگلیسی، یکی از عوامل کلیدی است که طول مدت تحصیل را تحت‌الشعاع قرار می‌دهد. این موضوع در سایر مطالعات نیز به اثبات رسیده است و بیانگر این است که توانمندی در این حیطه به عنوان یک فرامهارت از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است(۱۶،۱۳،۱۲،۹و۱۷). در مقاله‌ای به نتیجه‌گیری دیگران اشاره کرده که نشان داده‌اند رابطه‌ای بین نمره آزمون IELTS با موفقیت تحصیلی وجود دارد و حتی آن را یک عامل حیاتی قلمداد نموده‌اند(۱۷). البته رفع این مشکل نیازمند برنامه‌ریزی دقیق و فراهم نمودن تمهیداتی خاص، از جمله برگزاری کلاس‌های مدون حین دوره از سوی دفتر سرپرستی مستقر در کشورها و یا حتی دانشگاه‌های محل تحصیل می‌باشد، اما به لحاظ هزینه سنگین این دوره‌ها در خارج از کشور و فشردگی حجم کاری دانشجویان در حین تحصیل، به نظر می‌رسد که توانمندسازی دانشجویان در خصوص زبان انگلیسی باید قبل از اعزام مد نظر قرار گیرد(۱۸تا۲۰).

نقش استاد راهنما از عوامل بارزی است که تقریباً در تمام تحقیقات به آن اشاره شده است(۳،۸،۱۳و۱۸تا۲۰). دانش، مهارت ارتباطی و قدرت هدایت استاد راهنما بدون شک کلیدی‌ترین خصوصیاتی است که باید سیستم مدیریت بورس به آن توجه نماید. مطالعات دیگر نیز حاکی از نقش کلیدی استاد راهنما در موفقیت تحصیلی و طول مدت بورس است(۱۳و۲۳). از نظر دانشجویان، استاد راهنمای با تجربه دارای دانش و وقت کافی یک استاد راهنمای ایده‌آل می‌باشد. اما اغلب دانشجویان ایرانی، در زمان گرفتن پذیرش، با محدودیت‌های جدی مواجه هستند و به دلیل عدم دسترسی به منابع کافی اطلاعاتی و راهنمایی از سوی افراد با تجربه، هدف اصلی خود را فقط گرفتن پذیرش می‌بینند و در این شرایط، دانشجویانی که به مسأله استاد راهنما توجه دارند، اندک می‌باشند. با توجه به این موضوع که اغلب دانشگاه‌های خارج از کشور دارای تعداد زیادی دانشجوی غیر بومی هستند و به نقش استاد راهنمای خوب آگاهی دارند، اما با این حال، زیاد نگران از دست دادن دانشجویان خارجی به دلیل استاد راهنمای نامناسب نمی‌باشند، بنابراین، نقش نظام اعطای بورس در ارزیابی دقیق‌تر اساتید راهنما و همچنین آگاه ساختن دانشجویان به این نقش و ترغیب آنان به انتخاب خودآگاهانه و مدبرانه ایشان بسیار مهم است(۲۲و۲۵).

شخصیت فردی نیز از عوامل بسیار موثر در موفق بودن در تحصیل است. به همین دلیل، در بسیاری از دانشگاه‌های معتبر، شرط اصلی گزینش را، مصاحبه فنی قرار می‌دهند، که این ارزشیابی نیز باید به روش علمی انجام شود. حتی اگر از بیماری‌های روانی نیز بگذریم، برای هر شغل و هر کسبی، باید شخصیتی متناسب وجود داشته باشد و بنابراین، باید سیستم مدیریت بورسیه کشور دقت کافی را به خرج دهد. فشارهای روانی ناشی از زندگی در کشورهای دیگر می‌تواند باعث بروز اشکالاتی در تحصیل گردد(۱۲،۱۳،۲۱و۲۶). این مهم، بخصوص در کنار فشارهای روحی- روانی دوری از خانواده و وطن و مواجه شدن با فرهنگ کاملاً متفاوت، می‌تواند شرایط را پیچیده‌تر نماید. اصطلاحاتی نظیر homesick (دوری از وطن) برای اغلب دانشجویان ایرانی تعریفی آشنا دارد و هر یک از آنها درجاتی از آن را درک کرده‌اند، اما در این دانشجویان، این موضوع موقتی است. به عبارت دیگر، دانشجویان ایرانی به سرعت می‌توانند با شرایط جدید، خود را سازگار سازند، با این وجود، به نظر می‌رسد که با اتخاذ تدابیری ساده ولی مؤثر، از جمله ارائه مشاوره‌های روانی به دانشجویان و خانواده آنها قبل از اعزام و دادن اطلاعات کافی به آنان و نیز حمایت از آنها در بدو ورود، بتوان بار روانی مزبور را به شیوه‌های مناسب کاهش داد. در این مسیر، حمایت دانشجویان قدیمی‌تر از دانشجویان جدید یکی از ساده‌ترین و کم‌خرج‌ترین مکانیسم‌ها به شمار می‌رود(۲۷و۲۸). بنابراین، به صورت یک راهکار کلی، بهتر است به شخصیت و

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-11-07]

توانمندی‌های فردی در گزینش دانشجو توجه بیشتری شود.

البته هیچ جای شک نیست که نقش خانواده در موفقیت تحصیلی بسیار بارز است. باید جداً بررسی نمود که متأهل بودن و همچنین تعداد و سن فرزندان چگونه بر موفقیت تحصیلی ایشان تأثیر می‌گذارد و برای حصول به بهترین بازده تحصیلی باید چه امکانات و چه تسهیلاتی برای خانواده‌ها قائل شد، چرا که از یک طرف، حضور خانواده باعث قوت قلب و آرامش روانی دانشجو، بویژه در یک کشور غریب می‌شود و از طرف دیگر، ممکن است باعث کم شدن وقت آزاد دانشجو برای مطالعه و تحقیق بیشتر گردد.

این تحقیق مانند هر تحقیق کیفی دیگر به دنبال بحث عمیق بود و مسلماً تعمیم‌پذیری نتایج آن خالی از اشکال نیست. امید است بر پایه این یافته‌ها و در قالب یک مطالعه کمی و با حجم نمونه کافی، بتوانیم دیدگاه جامع‌تری به واقعیت‌ها پیدا نماییم. مسلماً این تحقیق به تنهایی برای یک تصمیم‌گیری کلان کافی نیست ولی از آنجایی که همزمان با این تحقیق، مطالعات مرتبط دیگری نیز در خصوص مفاهیم، مصادیق و معیارهای موفقیت تحصیلی(۵) و همچنین وضعیت تحصیلی دانشجویان بورسیه ایرانی در خارج از کشور، انجام شده، به نظر می‌رسد ترکیب این دو مطالعه بتواند راه‌کارهای عملیاتی مناسب برای سیاست‌گزاری بهتر را فراهم آورد.

نتیجه‌گیری

مصادیق موفقیت تحصیلی باید به صورت یک مجموعه دیده شود و صرفاً به اندازه گیری چند مهم، آن هم به صورت مختصر، بسنده ننماییم. همچنین باید قبل از اعزام و گزینش دانشجو به مواردی مانند توانمندی زبان خارجی فرد، سابقه و تجربه تحقیقاتی، وضعیت خانوادگی و وضعیت روحی و روانی بیشتر توجه شود. یکی از محدودیت‌های این مطالعه که همه واقعیت‌ها در مقالات منتشر شده، بخصوص منابع خارجی و انگلیسی در مورد دانشجویان ایرانی ممکن است مصداق نداشته باشد و از سوی دیگر، این تحقیق از یک زاویه خاص موضوع را بررسی نموده است و برای درک جامع‌تر باید از سایر ابعاد نیز موضوع شکافته شود، به عنوان مثال، نظر خود دانشجویان و یا متولیان نظام بورسیه نیز در این زمینه مورد بررسی قرار گیرد.

منابع

1. Madani S. [Overseas students, Evaluation of six month educational period Ph.D in England and students' point of view about this period]. Teb-va-Tazkieh 2001; 41: 96. [Persian].
2. Haghdoost AA. [Durations of studies of Iranian Ph.D students graduated from UK and Ireland universities between 1995 and 2001]. Strides in Development of Medical Education 2005;1(2): 1-9. [Persian]
3. Haghdoost AA. [Qualitative study of Ph.D student scholarship system in developing and developed countries]. Strides in Development of Medical Education 2005; 1(2): 73-84. [Persian]
4. Malekzadeh R, Mokri A, Azarmina P. Medical science and research in Iran. [cited 2010 May 11]. Available from: http://www.ams.ac.ir/AIM/0141/malekzadeh0141.html
5. Dehghani MR, Talebian E, Zareshahi R, Pourkhandani E, Pourkhandani A, Saani P, et al. [The concept of educational achievement and its effective factors according to the overseas graduate's point of view: a qualitative study]. Strides in Development of Medical Education 2009, 6(2): 99-109. [Persian]
6. Klingensmith M, Anderson K. Educational scholarship as a route to academic promotion: a depiction of surgical education scholars. Am J Surg 2006 Apr; 191(4): 533-7.
7. Pearlman SA, Leef KH, Sciscione AC. Factors that affect satisfaction with neonatal-perinatal fellowship training. Am J Perinatol 2004; 21(7): 371-5.
8. Luzio-Lockett A. The squeezing effect: the cross-cultural experience of international students. British Journal of Guidance and Counseling 1998; 26(2): 209-23.
9. Room G. Globalization, social policy and international standard-setting: the case of higher education credentials. International Journal of Social Welfare 2002; 9(2): 103-19.

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-11-07]

10. Flecher JF, Strin RF. Language skills and adaptation: a study of foreign students in a Canadian University. Curriculum Inquiry 1989; 19(3): 293-308.
11. Al-Tamimi DM. Saudi women in academic medicine: are they succeeding? Saudi Med J 2004; 25(11): 1564-7.
12. Jochems W, Snippe J, Smid HJ, Verweij A. The academic progress of foreign students: study achievement and study behaviour. Higher Education 1996; 31(3): 325-40.
13. Hellsten M, Prescott A.Learning at university: the international student experience. International Education Journal 2004; 5(3): 344-51.
14. Polasek O, Kolcic I. Academic performance and scientific involvement of final year medical students coming from urban and rural backgrounds. Rural Remote Health 2006; 6(2): 530.
15. Karami Matin B. [Evaluation of relationship between personality in nursing students of Tehran University of Medical Sciences with educational success in 1375]. Behboud 2000; 4(2): 87-92. [Persian]
16. Harris R. Overseas students in the united kingdom university system. Higher Education 1995; 29(1): 77-92.
17. Feast V. The impact of IELTS scores on performance at university. International Education Journal 2002; 3(4): 70-85.
18. Andrade MS. International students in English-speaking universities. Journal of Research in International Education 2006; 5(2): 131-54.
19. Griffiths S, Wisker G, Waller S, Illes K, Wu S. The learning experience of postgraduate students: matching methods to aims. Innovations in Education & Teaching International 2001; 38(3): 292-308.
20. Vinke AA, Jochems WMG. English proficiency and academic success in international postgraduate education. Higher Education 1993; 26(3): 275-85.
21. Beaver B, Tuck B. The adjustment of overseas students at a tertiary institution in New Zealand. [cited 2010 3 may]. Available from: http://www.herdsa.org.au/branches/vic/Cornerstones/pdf/Beaver.pdf
22. Goldszmidt MA, Zibrowski EM, Weston WW. Education scholarship: it's not just a question of degree. Med Teach 2008; 30(1): 34-9.
23. Hofman A, Den Berg MV. Determinants of study progress: the impact of student, curricular and contextual factors on study progress in university education. Higher Education in Europe 2000; 25(1): 93-110.
24. Haidinger G, Frischenschlager OL. Prediction of success in the first-year exam in the study of medicine: a prospective survey. Wiener klinische wochenschrift. The Middle European Journal of Medicine 2005; 117(23-24): 827-32.
25. Pereda M, Airey D, Bennett M. Service quality in higher education: the experienceof overseas students. Journal of Hospitality, Leisure, Sport & Tourism Education 2007; 6(2): 1473-8376.?????
26. Spear RH. Current issues in graduate education at the ANU. The Australian National University. The Graduate School, Discussion Paper 2004; Available from: http://hdl.handle.net/1885/41559
27. Haghdoost AA, Pourkhandani A, Afzalan F. [Evaluation of effective factors on educational length in Iranian overseas students in Britain]. Research and Programming in Higher Education 2006; 42: 107-24. [Persian]
28. Manthei RJ, Gilmore A. The effect of paid employment on university students' lives. Education and Training 2005; 47(3): 202-15.

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-11-07]

Investigating Factors Affecting Overseas Students' Academic Achievement: a Systematic Review on International Documents

Haghdoost A, Dehghani M, Ayatollahi Moosavi A.

Abstract

Introduction: *Success in achieving scientific outcomes is of special importance for students studying overseas and inland. The aim of this study was to investigate national and international documents and evidences considering factors affecting overseas students' academic achievement in recent years.*
Methods: *The main keywords used in this study were: academic success, scholarship, foreign student, and overseas students; and search engines included Web of Knowledge, Scopus, Pubmed, and Google Scholar. The results were combined and the obtained articles were divided into three categories of related, semi related, and not-related based on thematic relationship with study subject.*
Results: *Almost 28000 records were found through these 5 internet databases. Out of 204 articles under investigation, 27 articles met the criteria for inclusion in the study. In performing content analysis, main cases included: fluency in English and the language of the place of the study, the effect of demographic factors, the educational programs before detaching students to overseas, the effect of socioeconomic, personal and familial factors, and the ability to communicate with supervisor.*
Conclusion: *Fluency in English and the language of the place of the study is among superior characteristics of scholarship students. Additional factors such as supervisor, personal features of every individual and living condition are among important factors.*

Keywords: Academic achievement, Overseas student, Medical sciences, Systematic review, International documents.

Addresses:
Ali Akbar Haghdoost, Associate Professor, Department of Statistics and Epidemiology, School of Health, Kerman University of Medical Sciences, Kerman, Iran. E-mail: ahaghdoost@gmail.com
Corresponding Author: Mahmoodreza Dehghani, General Practitioner, Medical Education Development Center, Vice Chancellery for Education, Kerman University of Medical Sciences, Kerman, Iran.
E-mail: m.dehghani436@gmail.com
Sayed Amin Ayatollahi Mousavi, Associate Professor, Department of Parasitology and Mycology, School of Medicine, Kerman University of Medical Sciences, Kerman, Iran. E-mail: ayatollahimousavi@gmail.com

Source: Iranian Journal of Medical Education 2010 Spr; 10(1): 1-9.

[Downloaded from ijme.mui.ac.ir on 2026-11-07]